

РАЗВОЈ НА ФУНКЦИОНАЛНИ МЕДИУМСКИ ИНСТИТУЦИИ ВО МАКЕДОНИЈА

Автори:
Тамара Димитријевска-Маркоски¹ и
проф. д-р. **Жидас Даскаловски**²

1

Вовед

Од своето осамостојување до денес, Република Македонија помина низ еден брз процес на демократизација и либерализација на сите приватни и јавни сектори кои не го одминаа ниту медиумскиот сектор. Според индексот на ИРЕКС за Одржливост на Медиумите, македонскиот медиумски систем напредуваше се до 2005 година, кога го достигна својот врв, но оттогаш па наваму е во постојан пад. Во 2001 година, севкупниот индекс за одржливост на медиумите изнесуваше 1,73, и бележеше раст до 2005-та година кога достигна 2,58, за во 2012-та година да падне на 1,52 (ИРЕКС: 2012); најниските поени кои Македонија ги добила откако ИРЕКС врши оценување на земјава. Извештаите на Европската Комисија за напредокот на Република Македонија исто така го рефлектираат овој негативен тренд. Тие честопати изразуваат загриженост за нееднаквата имплементација на законската рамка и регулативите (ЕК 2010:61), ранливоста на Советот за Радиодифузија од политички влијанија (ЕК 2007:13; ЕК 2009:17), финансиската зависност на Македонската Радио Телевизија (понатаму: МРТВ) (ЕК 2006:13), неспособноста на регулаторот ефективно да го мониторира медиумскиот сектор (ЕК 2010:41) како и непропорционалното учество на владините реклами во севкупниот медиумски колач на рекламирање (Ибид:16).

Овој текст го анализа влијанието на странската помош за развој на македонскиот медиумскиот сектор. Во таа насока, второто поглавје го претставува политичкиот и медиумскиот систем, третото ја анализира инволвираноста на странските донатори во реформите на медиумскиот сектор, додека пак четвртото, петото и шестото поглавје ги разработуваат трите индивидуални институции: Совет за Радиодифузија, Македонска Радио Телевизија и Македонскиот Институт за Медиуми. Во последното, седмо поглавје, се заклучоците околу влијанието на странските донации во реформите во медиумскиот сектор во РМ.

2 Политичкиот и медиумскиот систем

2.1 Демократска транзиција после распадот на Југославија

Модерна Македонија се појавува во 1945 како една од шесте Југословенски Републики, за веќе во втората половина на 1991, да реши да ја напушти Федерацијата, која без Хрватска и Словенија, најверојано ќе беше целосно контролирана и водена од страна на Слободан Милошевиќ. Процесот на демократизација и трансформација кој започна во 1991 година, беше проследен со низа фактори кои негативно влијаа на демократската транзиција, а меѓу нив позначајни беа/се: борбата на државата за свое меѓународно признавање, грчкото ембарго и дипломатски притисок врз државата да го промени своето име, потреси на домашната економијата како последица на санкциите на ООН врз Србија - главен трговски партнер на Македонија, финансиските последици од бомбардирањето на НАТО врз Југославија, косовската бегалска криза како и внатрешниот вооружен конфликт од 2001 година.

Дополнително на овие негативни фактори, процесот на реконструкција на македонската држава беше проследен и со паралелен процес на „политизација на државата“ кој Зиелонка и Манчини го објаснуваат како заедничка карактеристика на земјите од централна и источна Европа (ЦИЕ) (2011:2). Тие посочуваат дека во ЦИЕ, законите се обликувани од ад-хок потреби на политичките агенти, наместо по претходно јасно поставени цели на јавни политики; законската имплементација е наклонета кон поддршка на политички интереси, структурите на државата се слаби, несигурни и подлежни на влијание од политичките партии, а често менуваните закони и процедури водат кон правна несигурност (2011:3-6). Македонија не е исклучок од ваквиот тренд. Иако правната рамка беше изменета неколкупати, сеуште е неадекватна, остава простор за притисок врз новинарите, дава поголема заштита на јавните лица и не ги исполнува меѓународните стандарди (Ајдини 2013:18). Исто така постојат ограничувачки и пристрасни постапки кои се под директно политичко влијание (Ибид:18) како и нејасни сопственички структури (Freedom House 2012a).

И покрај многубројните сличности со ЦИЕ, сепак помеѓу Македонија и овие земји постои и една значајна разлика. Халин и Манчини велат дека во земјите кои се карактеризираат со висок степен на политички паралелизам и коалициски влади, тешко е (за владата), да изврши директна контрола врз радиодифузниот сектор (2004:52). Република Македонија е пример дека тоа не е секогаш така. Од 2001 година па наваму, сите влади се составени од коалициски партнери помеѓу партии од македонскиот и од албанскиот блок. Сепак, тие имаат педантна дистрибуција на своите сфери на интерес - македонските политички партии имаат влијание врз медиумите на македонските јазик, додека албанските валдејачки партии влијаат врз медиумите на албански јазик. Особено важно е дека партиите од двата блока беа(се) обединети во целта за контрола на медиумскиот сектор и пригушување на гласот на опозицијата. Ова го потврдува она што Тсебелис (2002) го вели дека за да има промена, мора да постои согласеност помеѓу колациските партнери (2002:6).

2.2 Либерализација на медиумскиот сектор

Јакубович (2011) идентификува три фази на медиумски развој. Македонија беше во првата фаза во периодот 1991-1997, кој беше карактеризиран со „демонополизација, децентрализација и интернационализација на програмската содржина“, вториот период траеше од 1998 до 2005 и беше обележан со „нова медиумска легислатива и знаци на професионализација на новинарите од новите приватни медиуми“. Последниот, трет период започна во 2006 година и тој сеуште трае, а се карактеризира со „консолидација на медиумската легислатива, професионализација и демократизација, но

и медиумска концентрација и влијание на надворешен медиумски капитал.“

Во социјалистичка Југославија, македонскиот медиумски систем беше под цврста државна контрола и без присуство на алтернативни медиуми (МИМ 2012:3, Беннет). Во 1991 година започна либерлизацијата и дерегулацијата, а првиот медиумски закон се разви дури 6 години подоцна (Даскаловски 2001:107). Во таков период на дерегулација, кога единствен документ што ја гарантираше слободата на изразување беше Уставот (член 16), се појавија повеќе од 210 радио и/или телевизиски станици (Колар-Панов 2012:5) Кога беше увидено дека дерегулацијата предизвикува огромна фрагментација, беше усвоен првиот Закон за радиодифузна дејност (Службен весник на Р. Македонија 20/1997), а следната година беа усвоени и Закон за основање на Јавно Претпријатие Македонска радиодифузија и Законот за основање на Јавно Претпријатие Македонска радио-телевизија (Службен весник на Р. Македонија 6/1998). Сите овие закони беа преточени во нов закон за Радиодифузна дејност (Службен Весник на Р. Македонија 100/2005) кој беше изготвен со помош на ОБСЕ, Совет на Европа и ЕУ (Јакубович, ДГИСМ на ЕК 2005, ОБСЕ 2005). Оттогаш законот беше изменет и дополнет во неколку наврати³, а некои од измените придонесоа за значително уназадување на правната рамка. Проблематичен аспект беше тоа што во законот, клеветата и навреда се сметаа за кривични дела, а истите беа префрлени во граѓанска постапка дури во 2012. (Службен весник на Р. Македонија 142/2012). Класифицирањето на овие дела како кривични, резултираше со ограничување на слободата на изразување. За илустрација, во 2010 година имаше 170 постапки за клеветата (International Media Freedom 2012:7), а анализата од 2011 покажува дека во 41% од мониторираните предмети, од моментот на поднесување на тужбата за навреда и клеветата до првото рочиште, изминале повеќе од 180 дена (Кипријановска 2011:34)

2.3 Пазарот на медиуми

Помеѓу 1991 и 1997 настана експанзија на приватни радио и ТВ станици. Во 1991 беше отворено првото радио, а во 1993 првата приватна телевизиска станица. До почетокот на 1994 имаше неконтролиран влез на пазарот и проценката е дека постоеја 191 радиодифузери од кои мнозинството (80) беа лоцирани во Скопје. Ова е висока бројка на радиодифузери и доколку се спореди со податокот дека Република Македонија брои 2 милиони жители, високата конкуренција е разбирлива. Недостигаа странски инвестиции во овој сектор (со исклучок на WAZ), а претставникот на ОБСЕ за Медиуми сметаше дека подложноста на медиумите кон политички притисоци е една од пречките која придонесува за одвраќање на странски инвестиции (2005:2). Ова станува појасно ако се земе предвид дека Владата е еден од најголемите огласувачи во државата (СРД 2012:18). Од 2004 година па наваму, владните трошоци за рекламирање се имаат зголемено за 11 пати (Капитал 2012). За илустрација, во 2008 година, Владата потроши 12 милиони денари и беше петиот најголем огласувач, а веќе следната година потроши 17 милиони евра и стана вториот по големина огласувач (Ибид). Проблематично е тоа што процесот во кој Владата ги избира гласилата каде ќе огласува, се врши на нетранспарентен начин (New York Times, Ајдини 2012, и Маневски и Скерлев-Чакар 2011:87), а приходите од реклами често пати не се во корелација со гледаноста на медиумот (Радио Слободна Европа 2012 и Transparency International 2012), туку со блискоста на Владата со одредени медиуми.

2.4 Политички паралелизам

Иако во Македонија постојат голем број на телевизиски и радио куќи, сепак владее загриженост околу високото ниво на политички паралелизам (Маневски и останатите:85). Халин и Манчини го дефинираат политичкиот паралелизам како „поврзаност помеѓу политичките актери и медиумите, т.е

³ И тоа на следниве датуми: 19.02.2007; 19.08.2008; 15.11.2010; 18.07.2011; 27.01.2012.

нивото до кое медиумите ги рефлектираат политичките разлики“ (2004). Во Македонија, иако ниту еден медиум јавно и отворено не подржува ниту една политичка партија или коалиција, постојат јасни индикатори за значителни врски помеѓу медиумите и политичките партии. Ова првенствено, може да биде воочено од сопственичката структура. Така на пример А1 телевизија, која долги години беше водечка телевизија, беше во сопственост на лидерот на Партијата за Економска Обнова, кој исто така беше и сопственик на два печатени медиуми; Телевизија Сител е во сопственост на претседателот на Социјалистичката Партија; Канал 5 е на лидерот на ВМРО Вистинска, а постојат и непотврдени сомнежи дека новиот сопственик на ТВ Алфа е човек близок на владејачката гарнитура. Покрај сопственичката структура, квалитетот на известувањето исто така создава простор за загриженост. Така на пример, новиот сопственик на ТВ АЛФА, укина дел од политички дебатни програми⁴ и во својата телевизија доведе новинари од провладини медиуми како што се МРТВ, Сител, Вечер и Дневник (НВО инфоцентар 2013:4). Политичкиот паралелизам е воочлив и за време на предизборните кампањи, каде квантитативната распределба на минутата за кандидатите е несразмерна (МИМ 2011:26). За време на изборите, МРТВ како и повеќето други канали, одвојуваат диспропорционално повеќе време за владината коалиција, отколку за опозицијата и помалите партии (СРД, Извештај за работата на СРД за 2008: 2009: 38-40; 2011:62). Истото се забележува и во однос на квалитативното известување; владината коалиција беше претставена во диспропорционално подобро светло во споредба со опозицијата за која доминираа известувањата во негативна конотација. (МИМ 2011:26). Политичката пристрасност е присутна и надвор од изборните кампањи, а некои новинари започнаа и политички кариери како пратеници (Телма 2011).

⁴ Вин-Вин и Збор по Збор

3 Демократизација и медиумска помош

Од својата независност па до сега, Македонија е корисник на донации од различни организации. Меѓу нив, позначајните се:

- меѓународни организации: ОБСЕ, ЕУ, Совет на Европа;
- Странски влади: УСАИД, амбасади на Холандија, Шведска, Германија, Норвешка, како и
- невладини организации како: Article 19, Институт Отворено општество, Friederich Ebert Stiftung, National Endowment for Democracy, Ирекс ПроМедиа, Press Now, Norwegian Peoples Aid, Medien Hilfe and Swedish Helsinki Committee.

Овие организации дадоа поддршка на три нивоа: индивидуално, институционално и во однос на јавните политики.

3.1 Четири фази на медиумска помош

Во главно, странската помош би можела да биде групирана во четири фази и тоа: 1991-1999, 2000-2005, 2006-2010, и од 2010 до денес Првата фаза на странска помош се карактеризира со донации насочени за зголемување на плурализмот на радиото, телевизијата и печатените медиуми, преку давање помош на индивидуално и институционално ниво. Помеѓу првите донатори кои „влегоа во земјава“, беше Фондот Отворено Општество Македонија (подоцна преименуван во Фондација Институт Отворено Општество Македонија ФИООМ), кој е еден од најголемите донатори и е сеуште присутен во РМ. Во овој период ФИООМ и Советот на Европа започнаа да работат кон демонополизација на државната телевизија, радиото и печатените медиуми, а се со цел да се создаде плурализам во медиумскиот простор. За да го постигнат тоа, тие (ФИООМ и СЕ) дадоа директна помош на алтернативните медиуми, организираа обуки за новинари и други медиумски лица. Џонсон проценува дека во овој период, ФИООМ поддржал 6 телевизии и 10 радија (Џонсон:2013), додека пак оценките на ОБСЕ велат дека повеќе од 50 радиодифузери добиле помош. Покрај поддршката за ТВ и радио, тие исто така ги потпомогнаа печатените медиуми, преку поддршка на излегувањето на весникот „Дневник“, поддршка за печатницата – „Европа 92“, како и основање на мрежа за дистрибуција, независна од онаа на Владата. Според Колар-Панов, стратегијата на донаторите во тоа време беше насочена кон поддршка на многу медиуми, со надеж дека дел од нив ќе преживеат (Колар-Панов:4). Кумар вели дека зајакнувањето на институционалните капацитети е главна цел во општества кои се демократизираат (Ракнер и останатите 2007:44) а тоа е проследно со краткорочно и долгорочно обучување и едуцирање (Ибид), како и законски измени, кои Томпсон ги идентификува како најзначајна карактеристика на медиумската помош (2000:51,58).

За време на вториот период, Македонија се искачи повисоко на агендата на донаторите. Ова не настана како резултат на однапред подготвена стратегија за помош, ниту како планирана интервенција, туку како спонтанa реакција од Косовската бегалска криза (Џонсон) и вооружениот конфликт од 2001 година. За време на овој период, донаторите обезбедија итна медиумска помош преку донирање опрема во услови кога предавателите беа уништени, како и поддршка за приватните медиуми (Medienhilfe Ex-Jugoslawien). За време на оваа фаза, помошта беше донирана по скратена постапка (Родес 2007:21) и во вид на техничка опрема. После завршувањето на конфликтот и потпишувањето на Охридскиот Рамковен Договор, помошта беше насочена за остварување на пошироки демократски цели. Интересно е да се напомене дека и самиот Охридски договор содржи член кој ги повикува меѓународните организации да ја зголемат поддршката за медиумите и да ги подобрат меѓу-етничките односи (ОРД секција 6). Оваа фаза е

значителна и по забрзаната стапка на спроведување на реформи, што пред се се должи на т.н. условеност од ЕУ. Сантисо вели дека „условеноста не може да ја замени или избегне домашната поддршка на реформите“ (2002:117), а случајот на Македонија го потврдува тоа. Законот за радиодифузна Дејност од 2005 година како и декриминализацијата на навредата и клеветата во голема мера беа резултат на условеноста од ЕУ. Условеноста на ЕУ беше со помал интензитет при имплементирањето на реформите, а тоа е забележливо преку неконзистентната апликација на стандарите (Колар-Панов 2013:2 и ЕК извештај за напредок на Македонија 2012:35-36). Важно е да се напомене дека во ова фаза не само медиумските куќи, туку и невладините организации се јавуваат како примачи на помош. Оваа промена во групата на примачи настана заради потребата од силен граѓански сектор кој ќе врши мониторинг на Владата, откога донаторите ќе си заминат (Кумар 2009:15). Исто така оваа фаза е најинтезивната фаза на донации. Буџетот на ОБСЕ за 2003-2006 беше нешто под 2 милиона € (Лахтов и Ислам, интервју со авторите), а на Ирекс за 5 години изнесуваше 3,8 милиони € (Србиновска, интервју со авторите).

Во третата фаза 2006-2010, настанува масовно повлекување на донаторите. Заминаа Press Now, како и IREX ProMedia, the Norwegian People's Aid, IFA, OSCE и Stability Pact Media Task Force (Stability Pact for South Eastern Europe). ОБСЕ и УСАИД ги прекинаа своите програми во оваа фаза. Ваквото повлекување на донатори беше последица на добивањето кандидатски статус за членство во ЕУ на Македонија, и претпоставката кај донаторите дека значителни средства ќе станат достапни за земјата (Џонсон:235) како и значителниот напредок во медиумскиот сектор до 2005-та година. Сето ова беше проследено и со промена во приоритетите на донаторите, со генерално намалување на финансиите на Department of State and USAID (Кару и Д'амоур 2013:13,14) и реалокација на средствата во источна и северна Африка од 2008 до 2011 (Ибид:7).

Во четвртата фаза се забележуваат знаци на повторно враќање на донаторите. Во 2010 година настапи значително влошување на состојбата на медиумскиот сектор и истото беше забележано во повеќе извештаи за земјата. Според претставници на УСАИД, причината поради која УСАИД повторно креира програми за медиумската сфера е последица на огромната политизација на медиумскиот секторот (Michael Stievater, интервју со авторите). Во оваа фаза, помошта не се доделува директно на медиумите, туку на невладини организации кои креираат програми за професионализација на новинарската професија.

4 Совет за радиодифузија

4.1 Состојба пред медиумската помош

Пред основањето на Советот за Радиодифузија (СРД) во 1998, не постоеше регулаторно тело. Во социјалистичкиот период медиумскиот систем беше под силна цензура и контрола каде што сите радиодифузери, печатени медиуми и печатници беа во сопственост на државата (МИМ 2012:3). Разбирливо, демократска Македонија страхуваше од било каква регулација. Владата следеше еден слободен пристап кон медиумите кој резултираше со експлозија во нивниот број (Томпсон 2000:50). Во тоа време, регулативата беше минимална, каде покрај уставот не постоеше политика за медиуми (Колар-Панов:3) и немаше концесии и трошоци за одржување (Томсон 2000:50). Во тој период започна опаѓањето на влијанието на државната телевизија, а се зголеми влијанието на приватните медиуми. Сепак, пренатрупаноста во секторот, придонесе да се јави потребата од некаков вид на регулатива. Во 1998 кога беа доделени првите концесии, истите беа доделувани од страна на Владата и по предлог на Владата. Така во првиот круг беа доделени 115 концесии (Колар-Панов 2012:8), со што се зголеми незадоволство на оние кои беа одбиени. За да се ублажи ситуацијата, Владата објави уште еден тендер на кој додели уште 25 концесии (Ибид).

4.2 Создавање на регулаторното тело

Ширил (2003) вели дека шансите за создавање на институција (односно СРД) без домашна поддршка се многу мали (2003:32). Токму затоа е потребно да се истакне дека правната рамка за создавањето на СРД беше направена со помош на Совет на Европа и Article 19 но сепак со значително учество на домашните актери. Откога законската рамка беше оценета како добра, ОБСЕ работеше на градење на институционалните капацитети и обезбедување на техничка поддршка во консултација со СРД (Вечер 2007 и ОБСЕ 2013). Во 2008 година, ОБСЕ донираше опрема на СРД за мониторирање на изборите (СРД 2008:46), експертска помош беше дадена од ТАЕКС Програмата (Програма на Европската Комисија), а ОБСЕ асистираше и при изготвувањето на Стратегијата за развој на Радиодифузната Дејност за периодот 2007-2012 (Ибид:48). Оваа изработка вклучи и значителен број на домашни експерти од полето на радиодифузната дејност, електронските комуникации и информатичкото општество (Ибид 133-134).

Стратегијата на донаторите беше да се создаде независно регулаторно тело кое ќе функционира со локални средства. Програмите за помош имат поголем ефект доколку има поголема инволвираност на домашни странски средства. Всушност, СРД е финансиско независно тело од Владата, а средства за неговата работа се собираат од радиодифузната такса и лиценците за вршење на радиодифузна дејност (член 136 ЗРД). Иако Собранието го разгледува годишниот финансиски план на СРД, истиот не треба да го одобри.

Условеноста од ЕУ и мониторингот беа механизмите кои странските донатори ги употребија со цел да стимулираат промени. Пред 2005 година, СРД имаше овластувања само да дава препораки за издавање за концесии, додека крајните одлуки ги носеше Владата (член 13, од ЗРД 1997). Истото беше изменето со законот од 2005 година, кога оваа надлежност СРД почна да ја извршува самостојно и без консултација со Владата (член 52 од ЗРД 2005).

Директен резултат од условеноста е зголемената транспарентност, која е забележана и во извештаите за напредок на земјата од ЕК. Дури и годишните извештаи за работа на СРД посочуваат на отвореноста на Советот за соработка со меѓународни организации (СРД извештаи за 2008:45-47, за 2009:38-40, за 2011:62).

4.3 Резултатите денес

Механизмите за условност и мониторинг вродија со плод. Во 2009 година СРД го реформираше одделението за меѓународна соработка во Сектор за европска соработка и односи со јавност (Маневски во СРД 2012:25-26). Исто така, работата на СРД стана јавна, а документите, агендите, записниците и одлуките се јавно достапни на веб страната. СРД започна да организира отворени средби на секои три месеци со сите заинтересирани лица, со цел да ги запознае со својата работа и да им даде простор да искажат забелешки и предлози за подобрување на радиодифузната дејност. Сепак, инфомациите што се достапни на интернет како и усвоените записниците не нудат детали за одлуките на СРД и се значително оскудни.

Иако донаторите ја имаат подобро работата на СРД преку подобрување на законската рамка, сепак постојат сериозни пречки како што е државната политизација. Ова е видливо во постапката за избор на членовите на СРД, сомнителното финансирање и слабиот менаџмент.

Со измените од 2011, бројот на членови на СРД се зголеми од 9 на 15, а дополнителните 6 члена се избираат по предлог на Претседателот, Државната Изборна Комисија, Заедница на Единици на Локална Самоуправа, и Комисијата за заштита од Дискриминација). Голем број на невладини организации дадоа негативни критики за ваквото зголемување на составот што според нив придонесува за политизација на регулаторното тело и го намалува плурализмот (International Press Institute). Имплементацијата е исто така исполитизирана, а стандардите не се почитуваат. Имено, законот воспостави два филтра на селекција: јавноста и Собранието, а изборот во 2005 година е единствениот пат кога истите беа испочитувани. Во 2005-тата, двајца номинирани беа одбиени, едниот беше шеф на кабинетот на Премиерот а другиот беше советник на градоначалникот на град Скопје, сега новинар. По вжештена дебата, нивниот избор стана скапа политичка одлука и истите не беа избрани (Беличанец, интервју со авторите). Подоцна, Собранието започна да ги бира во скратена постапка и јавноста немаше време да реагира. Токму затоа, често можат да се слушнат опозиционерските пратеници како се жалат за непочитување на оваа постапката (Записник на 8 сесија на парламенот: 7-8).

Иако во законот стои дека за член на Советот за радиодифузија не може да биде избран пратеник, член на Владата на Република Македонија, лице кое раководи со орган на државната управа или на единица на локалната самоуправа, директор или член на управен или надзорен одбор на јавно претпријатие; - лица кои извршуваат должност во органите на политичка партија и на верска заедница или лица чии членови на семејство имаат акции или удели во радиодифузни друштва, сепак во праксата ова не се почитува. Еден од сегашните членови на СРД е пратеник во Собранието и член на владечката ДУИ (Телма 2011), а истото се случувалше и порано кога на власт беше сегашната опозиција.

Дополнителен проблем претставува и фактот што во 2008 година, СРД прими 60, 000 евра од Владата со цел подобро да ги мониторира изборите во 2009 година (Индирег Македонија: 22). Ова предизвика негодување и сомнеж дека Советот ќе работи во корист на владеачките партии. Сепак, симптоматично е тоа што Советот не набави опрема за да ја мониторира територијата на цела држава, туку само за Скопје. Уште посимптоматично беше ангажирањето компанија на кој прв и последен проект и беше токму овој (Трајчевски, интервју со авторите).

Политичкиот паралелизъм е дополнителна пречка за функционирањето на СРД, особено ако се зема предвид неактивноста на СРД по однос на ова прашање. Експертизата на СРД е често пати доведена под знак прашалник, особено заради нивните дејствија кои се перцепираат како пристрасни. Така на пример, СРД заведе пристрасен пристап кога ја одведе лиценцата на А2 ТВ за несоодветнс програмска содржина, а на другите ТВ им дозволи да ги корегираат проблемите во сопственичките структури без да им ја одземе лиценцата (Радио Слободна Европа 2011 и 2012). Дополнително, има и непотврдени обвинувања дека постојат „добропознати случаи на медиумска концентрација и нелегална сопственичка структура за кои СРД е свесна, но не сака да реагира“ (Чекеровски, интервју со авторите).

5 Македонска Радио Телевизија

5.1 Состојба пред напорите за помош

За официјален старт на МРТ се смета 1964 и одтогаш па наваму телевизијата мина низ долг процес на трансформација. Во 90-те, слично како и во останатите экс-југословенски земји, Македонија сакаше да го прекине стариот систем на државна контрола, пропагандно ориентирана радиодифузија и се ориентираше кон јавен сервис како посакувана алтернатива (Broughton- Micova:1). Јакубович го дефинира јавниот сервис како посебен модел на владеење, политичка интервенција во медиумскиот пазар со цел производство на програми за корист на општеството (210). Овој процес беше исклучително тежок. Во почетните фази на демократска Македонија, МРТВ влезе со постојан пад на програмската содржина и техничката оперма. Дополнително, соочена со финансиска криза, МРТВ изгуби некои од своите клучни ТВ лица, а нејзиниот рејтинг започна да оди надолу. (Ратајковски, интервју со авторите). Идејата на владеачката партија, во тоа време СДСМ, беше насочена не кон контрола на МРТВ, туку на другите канали како што беше примерот со А1 (Димитровски, интервју со авторите). Сето ова се совпаѓа со забелешката на Јакубович дека јавните сервиси после 1980-тите, биле третираны како „аномалија на медиумскиот пазар“.

5.2 Реформи на државната телевизија во јавен сервис: Помош

Во раните 90-ти, МРТВ не беше на листата на донаторите. Помошта за државната телевизија не се сметаше за за приоритет, туку креирањето на плурализам во медиумската сфера. Неколку години подоцна, меѓународните организации сфатија дека помош е потребна и за националната телевизија и започна дебатата околу создавањето, т.е. реформацијата од државен во јавен сервис.

Помошта која МРТВ ја доби од донаторите беше наменета за создавање на поволни околности за основање на МРТВ. Ваква помош беше дадена од Совет на Европа, ОБСЕ и други невладини организации. Функционирањето на МРТВ беше уредено со законот од 1999 за основање на Јавно претпријатие Македонска Радио Телевизија (Службен весник на 6/98 и измени службен весник 78/04), кој беше во согласност со Закон за Радиодифузна Дејност (Службен весник 10/2005).

Покрај помошта за правната рамка, донаторите помогнаа и во градење на капацитетите на телевизијата во вид на донации за техничка помош и опрема. Иако нема точни податоци за број на медиумски работници кои беа опфатени со овие обуки, скоро сите донатори посочија дека нивните едукативни програми биле отворени за претставници на МРТВ.

Интересно е да се напомене дека МРТВ не очекува донации од Европска Унија на Радиодифузери (ЕВУ/ЕБУ). Напротив, МРТВ на членството во ЕБУ гледа како на потенцијален сојузник при спроведувањето на реформи. Досега МРТВ има примено експертска помош од ЕБУ при реформирањето на својата архива, а има и воспоставено соработка за обуки на новинари, монтажери, камермани и сниматели (Ратајковски, интервју со авторот). Јакубович (214) идентификува три модели на јавен сервис, а Македонскиот систем спаѓа во системскиот модел каде што реформата на државната телевизија во јавен сервис е дел од една поголема (посеопфатна) реформа.

5.3 Резултати

Иако во спредба со социјалистичкото минато, МРТВ има постигнато значителен прогрес, сепак државната политизација сеуште е нејзино обележје. Честите промени во менаџментот, направени од

политички побуди најдобро го илустрираат тоа. Во согласот со законската рамка од 1998 година, Собранието ги назначува извршниот директор и бордот на директори, но не ретко Владата интервенира и на пониско ниво менувајќи уредници (Томсон 2000:53). Во 2006 и 2007, главните уредници беа сменети во неколку наврати, а тоа се негативно се одрази на гледаноста (Шопар 2008:320). Со цел промена на негативната перцепција за МРТВ, неодамна беше назначен нов менаџмент, а беа вработени и истакнати новинари кои претходно беа дел од про-опозициските медиуми со што станаа главни медиумски лица на МРТВ.

Иако владите се коалициски, помеѓу нив постои прецизна дистрибуција на влијанијата - македонските партии имаат влијание врз МРТВ1, а албанските медиуми врз вториот канал на МРТВ. Токму заради тоа се случува, еден ист настан да биде различни проследен на двата програмски канала.

Исто така видлив е и политичкиот паралелизам. Како причина за неговата присутност се посочува на фактот што функционирањето на МРТВ е зависно од владините трансфери заради нискиот степен на наплата на радиодифузна такса. Законот предвидува дека МРТ се финансира од радиодифузна такса, рекламирање, спонзорство, донации, продажба на програми и услуги и буџетот на РМ за тековната година (член 116, ЗРД). До 2006 година процентот на собраната радиодифузна такса беше помеѓу 60 и 70%, а во 2006 падна до 6% поради измените во начинот на плаќањето на таксата (Шопар 2008:347). Имено, наплатата не се вршеше преку ЕВН, туку МРТВ тоа го правеше самостојно. Не ретко се случуваше едно домаќинство да добие повеќе сметки, а сето тоа создаваше нервоза и фрустрации (т.м.к 2012).

Дополнителен проблем е тоа што Владата изврши директен трансфер на пари, а системот за наплата сеуште не е воспоставен. Во последниот извештај на МРТВ за 2011 година, 24% од вкупните средства на МРТВ се обезбедени од државниот буџет (Финансиски извештај на МРТВ за 2011).

6 Македонски Институт за Медиуми

6.1 Претходна состојба

Во 1990-тите граѓанското општество беше слабо и немаше организации со доволен капацитет да го мониторираат медиумскиот сектор. Експанзијата на невалдини организации настана во доцните 90-ти и кон почетокот на 2000, а беше последица на лесно достапните финансиски средства и неспособноста на Владата да ги исполни своите задачи. Во овој период се оформи и Македонскиот Институт за Медиуми, чиј претходник е Прес центарот.

Главната цел на МИМ, кој воедно претставува првата невладина организација насочена кон оваа сфера, беше да понуди практичен обука и да придонесе кон развојот и подигнувањето на новинарските стандарди.

6.2 Создавање на МИМ

МИМ беше основан и постои исклучиво како резултат на странската помош. Сепак идејата за неговото основање беше локална. Впрочем тоа беше идеја на една од основачите, за што подоцна најде средства за нејзината реализација (МИМ2012). Имено МИМ беше основано од Прес Центарот, Ирекс ПроМедиа и Данската Школа за Новинарство. Овие организации ги обезбедија првичните средства за функционирањето на МИМ и истиот стана првиот центар за обука на новинари и медиумски лица. Во таа насока МИМ организираше, обуки, работилници и тркалезни маси кои опфаќаа теми од истражувачко новинарство, кризно известување, менаџмент и правата на малцинствата. Успешната приказна продолжи и во 2008 година кога МИМ успеа да ја основа непрофитната високо образовна институција „Висока Школа за Новинарство“ со што беа заменети претходните краткорочни и едногодишни програми, а нивното одржување престана да зависи од странски донатори. Имено, МИМ прави проценка за трошоците по студенти, и досегашната пракса покажува дека школарина варира од 500 до 1250 евра. Трошоците се на сметка на студентот, но МИМ псотојано се труди да им обезбеди стипендии за да се покрие дел од школарината.

Со основањето на оваа школа, МИМ ја промени својата насока и со веќе изградени капацитети се фокусира кон истражување и саморегулација (Петковска, интервју со авторите). МИМ е членка и на СЕЕНПМ и СЕЕМО.

6.3 Резултати

Донаторите го помогнаа основањето на МИМ, меѓутоа, МИМ успеа да оствари одржливост преку институционализација на школата. Со својата финансиска независност од Владата и диверзификација на средствата, МИМ претставува успешна приказна за тоа како меѓународни донатори во соработка со стабилен домашен партнер можат да креираат самоодржлива институција која е политички независна, ужива кредибилитет и работи во корист на новинарската професија.

Меѓународните донатори одиграа значајна улога во креирањето на динамичен медиумски сектор. Тие имплементираа голем број проекти со различни резултати, но во главно предизвикаа краткорочни подобрувања. Причината за лимитираниот успех може да биде објаснет преку трансплантирачкиот ефект на Беркович. Имено, реформите во Македонија го следеа либералниот модел на медиумски систем и го потценија локалниот контекст. Во таа насока, големата државна политизација, интензивниот бизнис и политички паралелизам како и етничка сегрегација беа игнорирани.

Истовремено со ниското ниво на разбирање за локалниот контекст, постоеше и недостиг на кохерентност помеѓу стратегиите на донаторите што влијаеше за малиот и скромниот успех. Со секоја чест на ретките исклучоци, помошта најчесто имаше краткорочна и среднорочна цел, со висок степен на ад-хок помош и слаба координација. Сето ова, проследено со намалувањето на донаторските средства по 2006 година, придонесе до повторна узурпација на медиумската сфера, што укажува на потребата дека помошта иако мала, треба да биде кординирана.

Сепак, како најголеми пречки се високиот степен на државна политизација и силниот политичкиот паралелизам, области каде донаторите имаа најслаби резултати. Тие беа поуспешни во создавањето на правната рамка и професионализација на новинарската фела, но помалку успешни во елиминирањето на политичките влијанија во однос на уредувачката политика на медиумите и политичките влијанија во однос на регулаторот (СРД). Сето ова е забележано и во извештаите на организациите кои ја мониторираат државата како што се ЕК, Репортери без Граници, Freedom House.

Сè на сè, странските донации пружија помош на индивидуално и институционално ниво како и во однос јавните политики. Беа успешни и во зголемување на бројот на медиуми, организирање обуки за професионализација на новинарството, подобрувањето на законската регулатива и транспарентноста на СРД. Најголем проблем претставува етнички поделениот медиумски сектор и политичките манипулации. Иако СРД и МРТВ беа реформирани, политичките влијанија врз нивното функционирање не беа елиминирани. Главно донаторите потфрлија во елимирањето на политичките влијанија, пристрасноста на медиумите и нивното известување, како и во однос на намалувањето на зависност на МРТ од владни средства и партиски влијанија.

Ajdini Gazmend, (2013), Media Sustainability Index 2013, (IREX) available at http://www.irex.org/sites/default/files/u105/EE_MSI_2013_Macedonia.pdf

Ajdini Gazmend, (2012), Media Sustainability Index 2012, (IREX) available at http://www.irex.org/system/files/u105/EE_MSI_2012_Macedonia.pdf

Bennett Christopher, How Yugoslavia's destroyers harassed the media, (Frontline) available at <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/karadzic/bosnia/media.html>

Broadcasting Council of the Republic of Macedonia (2012), Analysis of the Broadcasting Activity Market for 2011, (BC)

Broughton Micova Sally (2010), Finding a Niche: Small States Public Service Broadcasting in Slovenia and Macedonia. (RIPE)

Cary Peter and D'Amour Rosemary, (2013), U.S. Government Funding for Media: Trends and Strategies, A Report to the Center for International Media Assistance, (CIMA and NED).

Daskalovski Zhidas, (2011), Macedonia: a Country Report, in Nations in Transit 2010: Democratization from Central Europe to Eurasia, ed. Jeannette Goehring, (Freedom House: New York).

Daskalovski Zhidas (2010), The Bridges that Keep us Apart: Media and Minorities in Macedonia, ed Edin Hodzic et al., (Media Centar: Sarajevo).

Daskalovski Zhidas (2006), „Walking on the Edge: Consolidating Multiethnic Macedonia 1989-2004, (Globe: Chapel Hill).

Daskalovski Zhidas, (2002) Language and Identity: The Ohrid Framework Agreement and Liberal Notions of Citizenship and Nationality in Macedonia, (Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe).

Daskalovski Zhidas, (2001), A Study of the Legal Framework of the Macedonian Broadcasting Media (1991-1998): From Deregulation to a European Paradigm, (Balkanistica 14).

Handwerk Agnes and Willems Harrie, (2004), WAZ and the Buy-out of the Macedonian Independent Press, Amsterdam.

Haraszi Miklos, (2005), The State of Media Freedom in the Yugoslav Republic of Macedonia, Observations and Recommendations, (OSCE).

International Media Freedom Mission, (2012), Macedonia Report, p.7, (International Media Freedom), available at <http://www.znm.org.mk/drupal-7.7/sites/default/files/International%20Media%20Freedom%20Mission%20to%20Macedonia%20Report%20ENG%20May%202012.pdf>

IREX, Media Sustainability Index, Europe & Eurasia, Compilation of Annual Scores, 2001-2011, (2012), www.irex.org/system/files/EE_msiscores.xls, (Accessed January 10, 2013).

IREX, Media Sustainability Index, Europe & Eurasia, 2012 (2013) http://www.irex.org/sites/default/files/u105/EE_MSI_2013_Macedonia.pdf p 78.

Jakubowicz Karol, (2011) Public Service Broadcasting: Product (and Victim?) of Public Policy, (Public Service Broadcasting and Public Policy).

Jakubowicz Karol (2005) and DGISM of EC, Analysis and review of a draft Law on broadcasting activity of “the former Yugoslav republic of Macedonia, (2005), available at http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/ext/fyrom_en.pdf

Johnson Howley, When Power Meets the Press: How Tycoonization has left Macedonian Media Choosing between Ethics and Elites in Model Interventions: The Evolution of Media Development Strategies in Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Macedonia from 2000-2009.

Kiprijanovska Dragana, (2011), Monitoring the Court cases against journalist accused of defamation and insult, (Coalition of civil associations, “All for fair trials”, Skopje 2011), available at http://www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/Kleveta%20i%20navreda%20ENG.pdf

Kolar-Panov Dona, "Broadcasting in Macedonia: Between the State and the market", (WACC), <http://www.waccglobal.org/en/19993-changing-perspectives-in-europe-today/813-Broadcasting-in-Macedonia-Between-the-State-and-the-Market-.html> (Accessed January 20, 2013).

Kumar Krishna, (2009), One Size Does not Fit All, Objectives and priority Areas for Media Assistance in Different Societies, (CIMA and NED), available <https://analitikacenterforsocialresearch.basecamphq.com/projects/9839769/file/151894023/Kumar%202009%20CIMA%20-%20One%20Size%20Does%20Not%20Fit%20All.pdf>

Manevski Borce, (2012), International Cooperation and European Integration, 15 Year BC, (BC).

Macedonian Institute for Media, (2012), Development of the Media in Macedonia, According to UNESCO Indicators, (Macedonian Institute for Media, Skopje).

Macedonian Institute for Media, (2011), My Choice 2011, (MIM).

Manevski Borce and Skerlev-Cakar Adriana, (2011), Macedonia in The Media in South-East Europe, A Comparative Media Law and Policy Study, (FES).

MCIC, (2011), Civil Society Index Report for the Republic of Macedonia by (Macedonian Center for International Cooperation, Skopje).

Nikodinovska Vesna et al, (2012) Analysis Development of the Media in Macedonia According to UNESCO indicators, (Macedonian Institute for Media).

NVO Infocentar, (2013), Media Mirror, Monitoring of the media in the Republic of Macedonia, Report 1, (NVO Infocentar).

Popovic Tanja, (2003) The former Yugoslav Republic of Macedonia in, Media in Multilingual Societies Freedom And Responsibility, ed Ana Karlsreiter, (OSCE).

Price, Monroe, et al. (2002), Mapping Media Assistance., University of Oxford.

Rhodes Aron (2007), Ten Years of Media Support to the Balkans, An assessment.

Santiso Carlos, (2002) Promoting Democracy by Conditioning Aid, towards a more effective EU Development Assistance, (IPG).

Shirley, Mary M. (2003), "Institutions and Development", working paper.

Sopar Vesna, (2008) in Divided they Fall, ed, Sandra Basic –Hrvatini et.al (Mediacentar,).

Sopar Vesna (2008), Republic of Macedonia in Television Across Europe, (Open Society Institute, 2008).

Tsebelis George, (2002), Veto Players: How Political Institutions Work, Princeton UP and Russell Sage Foundation

Thompson Mark, (2000) Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Macedonia (FYROM) and Kosovo International Assistance to Media, (Vienna).

Voltmer Katrin, (2012) How far can media systems travel? Applying Hallin and Mancini's Comparative Framework Outside the Western World, (Cambridge University Press).

Walter Dean, (2012) Working in Concert: Coordination and Collaboration in International Media Development, (CIMA and NED), available online at <https://analitikacenterforsocialresearch.basecamphq.com/projects/9839769/file/151894021/Dean%20Walter%20CIMA%202012%20-%20Working%20in%20Concert%20Coordination%20and%20Collaboration.pdf>

Zielonka Jan and Mancini Paolo, (2011), Executive Summary: A media map of Central and Eastern Europe.

Документи

Amendments of the Law on Broadcasting Activity from: 19.02.2007; 19.08.2008; 15.11.2010, 18.07.2011, 27.01.2012.

Broadcasting Council, Report for the work of the Broadcasting Council of Republic of Macedonia, for the period 01.01.2008 to 31.12.2008.

Draft Law on media and audiovisual media services.

FOSM, Annual report for 2011, Section Media Program, available at <http://www.soros.org.mk/izvestai/AR2011MK.pdf>

Freedom House, Freedom of the Press, Macedonia available at <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2012/macedonia> (Freedom House 2012a).

Code of Journalists of Macedonia, (AJM, 2001).

Constitution of Republic of Macedonia, (Official Gazette 52/1991).

European Commission, The Former Yugoslav Republic of Macedonia: Progress Report 2010, (Brussels: European Commission, 2010).

European Commission, The Former Yugoslav Republic of Macedonia: Progress Report 2007, (Brussels: European Commission, 2007).

European Commission, The Former Yugoslav Republic of Macedonia: Progress Report 2009, (Brussels: European Commission, 2009).

European Commission, The Former Yugoslav Republic of Macedonia: Progress Report 2006, (Brussels: European Commission, 2006).

Financial Report of MRTV for 2011

<http://www.mtv.com.mk/upload/Dokumenti/Izvestaj%20MRT%202011%20vtora%20varijanta.pdf> (Accessed February 14, 2013)

Law on Broadcasting Activity Official Gazette of Republic of Macedonia 100/2005.

Law on Broadcasting Activity, Official Gazette of Republic of Macedonia 20/1997.

Law on civic responsibility for libel and defamation, Official Gazette of Republic of Macedonia 142/2012.

Law on the Establishment of the Public Enterprise Macedonian Broadcasting, Official Gazette of Republic of Macedonia 6/1998.

Law on the Establishment of the Public Enterprise Macedonian Radio Television, Official Gazette of Republic of Macedonia 6/1998.

Minutes from the eight session of the Republic of Macedonia, from August, 23, 2011

Strategy for development of broadcasting activity in Republic of Macedonia for the period 2007-2012.

Интервјуа

Adamcevski Mirche, President of Macedonian Institute for Media, MIM, interview taken on 19.12.2012

Belicanec Roberto, Executive Director at Media Development Centar, 17.12.2012

Chekerovski Darko, senior journalist at Telma TV, editor at <http://balkon3.com>, 26.11.2012

Chokrevska Melita, Manager, Civil Society Project, USAID, 11.2.2013

Dimitrovski Zoran, editor in chief, Nova Makedonija, 26.11.2012.

Filkov, German, Executive director of Center for Civic Communication, 24.12. 2012

Lahtov Mihajlo, OSCE, Project Manager at Macedonian Institute for Media, Senior Public Information and Media Assistant at OSCE Mission to Skopje, 18.12.2012

Islam Mirvete, OSCE, Mirvete Islam; Senior Public Information and Media Assistant; OSCE Mission to Skopje, 18.12.2012

Gligorovska Violeta, Program Coordinator, OSI Macedonia, 4.2.2012.

Petkovska Biljana, Executive Director, Macedonian Institute for Media, MIM, 25.12, 2012.

_____, 18.6. 2013

Ratajkovski Dime, Manager and Head Editor, MTV, 12. 3. 2013

Sekulovski Dragan, Executive Director, Association of Journalists of Macedonia, 1.2.2013.

Shopar Vesna, professor at School of Journalism and Public Relations in Skopje, 8.2.2013,

Srbinovska Sladjana, Project Manager, Civil Society Sector, USAID, 11.2.2013.

Stievater Michael, Director of the Democracy and Local Governance Office, USAID, 11.2.2013.

Trajcevski Zoran, President, Broadcasting Council, 1.2. 2013

Trajkovska Zhaneta, Director, School of Journalism and Public Relations in Skopje, 30.1.2013

- A1on**,(2013), Novinarite revoltirano ja napustija debatata za Zakonot za medium, (A1on,). Avaiable at <http://a1on.mk/wordpress/archives/132850>
- AJM**, (2013), Novinarite baraat otvorena debata za zakonot za medium, (AJM), available at <http://www.znm.org.mk/drupal-7.7/mk/node/583>
- Association of Journalists of Macedonia**,(2012), official information, <http://www.znm.org.mk/drupal-7.7/en/node/121> (Accessed October 24, 2012).
- Balcanicaucaso**, (2010),Karajkov Risto, Macedonia: Media Freedom Under Threat”, available at <http://www.balcanicaucaso.org/eng/Regions-and-countries/Macedonia/Macedonia-Media-Freedom-Under-Threat>
- Balkan Insight**,(2012), Jakov Marusic Sinisa, Macedonian Journalists Cry Foul Over Libel Reform, , available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonian-journalists-cry-foul-over-libel-reform>
- Balkan Insight**, (2012), Sinisa Jakov Marusic, Libel Law Changes Criticized in Macedonia, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-decriminalizes-libel-tightens-rules-on-foreign-media> (Accessed April 1st,2013)
- Broadcasting Council**, list of registered radio stations, last updated in April 2013, (BC, 2013), http://www.srd.org.mk/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=27&lang=mk (Accessed May 1, 2013). (A)
- Broadcasting Council**, List of registered tv outlets, last updated in April 2013, (BC, 2013), available at http://www.srd.org.mk/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=27&lang=mk (Accessed May 1, 2013). (B)
- <http://www.plusinfo.mk/vest/15141/Pochna-so-rabota-proshireniot-Sovet-za-radiodifuzija> (Accessed January 18, 2013).
- International Media Freedom Mission**,(2012), Macedonia Report, p.7.(International Media Freedom).
- International Media Fund for Macedonia** , official webpage, <http://archiv.medienhilfe.ch/Projekte/MAC/IMF/Facts.htm>
- International Press Institute**, (2011), Proposed Changes to Broadcasting Council in Republic of Macedonia, (IPI available at <http://www.freemedia.at/home/singleview/article/proposed-changes-to-broadcasting-council-in-republic-of-macedonia-former-yugoslav-republic-of-mace.html> (Accessed February 1, 2013).
- Kapital**, (2012),Ljupco Zafiriov, “Dragane Pavlovicu-Latas... vidi vaka”), available at http://kapital.mk/mk/makedonija/83499/dragane_pavlovichu-latas_____vidi_vaka!.aspx
- Kapital**, (2012),Ozimec Kristina, “Vladata se reklamira po nepoznata pravila na igra[the government advertises using unknown market rules]”, (Kapital), available at: http://www.kapital.mk/MK/dneven_vesnik/80114/mim__vladata_se_reklamira_po_nepoznati_pravila_na_igra!.aspx?ild=2597 (Accessed January 23, 2013).
- Komunjicija** 2012, <http://www.komunikacija.mk/znm-ja-poddrzhuva-odlukata-na-zoran-andonovski-da-dade-ostavka-od-funksijata-glaven-i-odgovoren-urednik/>
- Macedonian Association of Journalists**, official webpage, <http://man.com.mk/organi.html> (Accessed February 1, 2013).
- Macedonian Institute for Media**, official webpage, http://www.mim.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=55&lang=en (Accessed February 10, 2013).
- Macedonian Radio Television**, official webpage, <http://www.mtv.com.mk/>
- Medienhilfe Ex-Jugoslawien**, “Crisis Assistance for Local Independent Broadcasters in Macedonia”, (Medienhilfe Ex-Jugoslawien), <http://archiv2.medienhilfe.ch/Partner/MAC/IMF/IMF-CAP2.htm>
- Medienhilfe Ex-Jugoslawien**, “Urgent media Assistance for Macedonia”, (Medienhilfe Ex-Jugoslawien,), available at <http://archiv.medienhilfe.ch/Projekte/MAC/urgent.htm>
- New York Times**, (2011), Brunwasser Matthew, “Concerns Grow About Authoritarianism in Macedonia”

NVO Infocenter,(2012), “Gragjanskite organizacii baraat vrakanje na procesot javna debata za noviot zakon za kleveta” (NVO Infocentar) available at <http://www.nvoinfocentar.org.mk/event.asp?site=nvo&menu=1&lang=mak&id=1503>

Organization for Security and Co-operation in Europe, “OSCE Mission to Skopje donation helps Broadcasting Council monitor media's election coverage”, available at <http://www.osce.org/skopje/50413> (Accessed January 20, 2013).

OSCE, (2005),OSCE media freedom representative welcomes new Macedonian broadcast law, available at <http://www.osce.org/fom/46888>

Plusinfo, (2011),Plusinfo, “Pocna so rabota prosireniot Sovet za radiodifuzija”

Proverka na Fakti od Medimuite A, Analizi Recenzii, Recenzija : “VMRO-DPMNE za kampanja dosega potrosile 730,000 evra” available at , <http://mediumi.kauza.mk/2013/03/19/recenzija-vmro-dpmne-za-kampanja-dosega-potroshile-730-000-evra/>

Proverka na Fakti od Medimuite, Analizi Recenzii, Recenzija : “Kako SDSM ja 'sakase' opstina Gorce Petrov? “, (2013).

Radio Free Europe, (2011), Zorana Gadzovska Spasovska, “Partizacija na SRD”, (<http://www.makdenes.org/content/article/24264783.html> (Accessed January 24, 2013)

Radio Free Europe, (2011),Mirjana Spasovska, “Novinarite se bunat, SRD se siri” <http://www.makdenes.org/content/article/24306613.html> (Accessed February 1, 2013).

(Radio Free Europe, (2012)Zorana Gadzovska Spasovska, “Sovet za radiodifuzija ili ilustracija na radiodifuzeri”, <http://www.makdenes.org/content/article/24614129.html>

24 vesti, (2012),Vidimliski Mihajlo, Ekseperti-noviot zakon za medium se nosi zad zatvoreni vrati, , available at <http://24vesti.mk/eksperti-%E2%80%93-noviot-zakon-za-mediumi-se-nosi-zad-zatvoreni-vrati>

Scandal in Brussels. (time.mk, 2011). Please see: <http://www.time.mk/cluster/bb0af112c1/znm-novinarite-vo-brisel-ja-posramotija-i-diskreditiraa-profesijata.html>

SRD 2011

http://srd.org.mk/images/stories/publikacii/publikacii_2012/analiza%20na%20pazarot%20za%20radiodifuzna%20dejnost%20za%202011.pdf

SSNM, Report for the work of SSNM, October 2011- October 2012, (SSNM, 2012).

Stability Pact for South Eastern Europe, official webpage, <http://www.stabilitypact.org/media/info.asp>

Stability Pact for South Eastern Europe, official webpage,

<http://www.stabilitypact.org/media/default.asp> (Accessed January 20, 2013)

Telma (2011),Panta Dзамазовски, “Novi prepukuvanja pri izborot na novi clenovi na SRD” (Telma)

(Telma 2011). <http://www.telma.com.mk/index.php?task=content&cat=1&rub=15&item=7720>

Time, (2012), “MRTV naplaka radiodifuzna taksa za sekoj clen vo semejstvoto”, (Time.mk, 2012), available at <http://www.time.mk/cluster/918f74dca9/mesto-red-mrt-napravi-haos-so-smetkite.html>

Time.mk <http://www.time.mk/read/4b8b28e14f/8c9e6edc17/index.html> (Accessed February 2, 2013)

Vecer, (2007), “ OBSE ke mu pomaga na Sovetot za radiodifuzija” (Vecer), <http://www.vecer.com.mk/?ItemID=DC7AA12D4694584384CD428B83B05548>

Zurnal, (2010), Zurnal,“ Sovet za radiodifuzija: Ne narusuvajte ja nasata nezavisnost”, <http://zurnal.mk/content.asp?id=2641013838> (Accessed January 24, 2013).